

*Лукашев О. А.,
к. ю. н., доцент кафедри фінансового права,
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»*

ГАЛУЗЬ ФІНАНСОВОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ЄДНОСТІ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Питання системи фінансового права останнім часом є одними з актуальних у фінансово-правовій науці, а тому виступають предметом широкої наукової дискусії. Свідченням цього факту є проведення в Одесі у травні 2009 р. міжнародної науково-практичної конференції саме з цієї тематики. Проте дискусія з приводу різних аспектів системи галузі фінансового права ще не призвела до формування єдиної загальноновизнаної концепції системи цієї галузі, а також до розробки єдиних підходів щодо вирішення основних теоретичних проблем у цій царині.

Проведення дослідження системи фінансового права на сучасному етапі є своєчасним з огляду на декілька моментів. По-перше, у вітчизняній фінансово-правовій науці дотепер відсутні спеціальні монографічні дослідження, присвячені комплексному вивченню системно-структурних проблем фінансово-правової галузі. По-друге, у пострадянський період сформований принципово новий тип фінансово-правового регулювання, а фінансове право зазнало кардинальних змін, які стали віддзеркаленням соціально-економічних трансформацій. По-третє, процес кодифікації фінансового законодавства (на рівні бюджетного і податкового) суттєво вплинув на сприйняття системи фінансового права.

Юридична неоднорідність відносин, що становлять предмет фінансового права, змушує замислитися над проблемою єдності фінансово-правової галузі. Принциповим для визнання фінансового права єдиною, цілісною галуззю є можливість виокремлення в ній загальної частини. Досліджуючи процес пізнання внутрішніх закономірностей формування, відокремлення

і взаємозалежності окремих структурних частин об'єктивно існуючої системи права, С.М. Братусь підкреслював: «Один з істотних моментів цього процесу полягає у виявленні загальних для всіх інститутів або для основної їх маси рис, що свідчать про те, що ці інститути принципово однорідні та становлять у своїй сукупності дану галузь права. З цим пов'язано виокремлення норм загальної частини галузі права. Наявність загальних правоположень для певної групи інститутів свідчить про те, що вони належать до однієї галузі права і що така галузь права дійсно існує» [1, с. 178]. Складність виокремлення загальної частини у фінансовому праві є свідченням відсутності галузевої єдності нормативно-правових масивів (підгалузей та інститутів), що забезпечують регулювання бюджетних, податкових, банківських, валютних та інших фінансових відносин.

Досліджуючи питання системи фінансового права, необхідно враховувати, що кожна з галузей права є своєрідною не лише за ознаками її предмета, а й за специфікою внутрішньої побудови, характером взаємодії її елементів. Ситуація, яка на сьогодні склалася довкола системи фінансово-правової галузі, полягає в тому, що її предмет формується як сукупність відносин у сфері фінансової діяльності держави. Як наслідок, фінансові відносини вважаються єдиними щодо сфери їх реалізації, проте їх не можна вважати єдиними з міркувань юридичної однорідності. Під юридичною однорідністю галузевих правовідносин ми розуміємо єдність їх суб'єктного складу, єдність їх змісту, а також юридичних фактів, які є підставою виникнення, зміни та припинення таких відносин, єдність заходів примусу, що застосовуються до суб'єктів відповідних правовідносин.

Бюджетні, податкові, банківські, валютні відносини, які є юридично однорідними на інституційному рівні, складно визнавати однорідними з погляду галузевої єдності фінансового права. Дійсно, якщо спробувати виокремити спільні правоположення для бюджетного та валютного права або податкового та банківського, то зрозуміло стає складність навіть теоретичного моделювання загальної частини фінансово-правової галузі. Саме тому ми приєднуємося до думки С.М. Братуся, який підкреслював: «Якщо загальна частина для певної групи зовнішньо пов'язаних між собою інститутів не може бути виокремлена, це означає, що ці інститути регулюють різнорідні суспільні відносини, між ними немає внутрішнього необхідного зв'язку. Норми загальної частини, будучи результатом логічної обробки певної сукупності правових норм, які регулюють певний вид

суспільних відносин, відбивають об'єктивно існуючий зв'язок їх різних сторін і різновидів, що відокремлюються всередині них. З цими різновидами пов'язане існування конкретних правових інститутів всередині певної галузі права» [1, с. 178–179].

Особливістю системи фінансового права є наявність елементів, які відповідають критеріям галузі права. Це стосується насамперед бюджетного та податкового права. І хоча вітчизняний законодавець відмовився від формального виокремлення загальних частин у Бюджетному [2] та Податковому кодексах України, їх фактична наявність не викликає сумніву. Навряд чи відмову від виокремлення загальних частин у зазначених кодексах можна вважати кроком уперед у процесі розвитку та вдосконалення законотворчої техніки, адже, як влучно зауважив Л. Л. Чантурія, «найбільша перевага загальної частини полягає в тому, що вона дає той фундамент, на якому буде збудований увесь правовий масив даного закону або галузі права» [3, с. 60]. Зауважимо, що основна цінність загальної частини полягає в тому, що вона виступає синхронізуючим началом усієї системи галузевого регулювання, а тому її значення не може обмежуватися тільки міркуваннями юридичної техніки. Побудова кодифікованого акта за пандектним принципом шляхом виокремлення загальної частини дозволяє уникнути дублювання норм у відповідних розділах особливої частини.

При дослідженні системи фінансового права потрібно виходити з об'єктивної наявності її складових, а саме загальної та особливої частини, незалежно від їх формального виокремлення у відповідних кодексах. Також необхідно враховувати, що процес кодифікації є певною мірою формалізацією існуючих об'єктивних закономірностей взаємодії норм та інститутів галузі права. Кодифікація не здатна породжувати на формально-юридичному рівні ті елементи системи галузі, які об'єктивно в ній відсутні.

Список використаної літератури

1. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / Братусь С. Н. – М.: Госюриздат, 1963. – С. 178.
2. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 р. № 2456-VI.
3. Чантурія Л. Л. Введение в общую часть гражданского права (сравнительно-правовое исследование с учетом некоторых особенностей постсоветского права) / Чантурія Л. Л. – М.: Статут, 2006. – С. 60.